

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ МОВ ПОЛІЛІНГВАЛЬНОГО ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКОГО АРЕАЛУ

Постановка проблеми. Дослідження ідіомів у ситуації мовного контакту, а саме такі умови функціонування мов і діалектів наявні в полілінгвальному і поліетнічному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю (МДД), де упродовж понад 200 років контактують українська, болгарська, румунська, російська, гагаузька й ін. мови та їхні діалекти, вимагає мультидисциплінарного комплексного підходу, а саме – поєднання соціолінгвістичної, діалектологічної, психолінгвістичної, комунікативної, когнітивної, психолінгвістичної, етнолінгвістичної, функційно-семантичної та ін. інтерпретації мовних фактів.

Мета статті – довести необхідність мультидисциплінарного методологічного підходу до вивчення ідіомів, що функціонують в полімовному і полідіалектному середовищі, зокрема – в межиріччі Дністра і Дунаю, обґрунтувати потребу інтеграційної хвилі в методології сучасної лінгвістики.

Виклад основного матеріалу. Процес розвитку науки як форми суспільної свідомості, спрямованої на вироблення об'єктивних знань про дійсність, пізнання її людиною, поєднує протилежні вектори диференціації та інтеграції. Саме перший процес призвів до відгалуження від філософії часткових наук. Це, як відомо, пов'язано з формуванням у них власних об'єктів, завдань, методів і загалом є позитивним явищем для науки. Але цей процес має й негативні сторони. По-перше, надмірне дроблення наук створило своєрідні соціальні ніші, закриті спільноти науковців, де за стінами специфічних методологій і термінів можна сховатися від дискомфорту, спричинюваного викликами сучасної науки, від конкуренції; а також просто від знань, від істини. Адже пізнання істини несе певну загрозу психічному благополуччю пересічної людини. Згадаймо висловлення царя Соломона, якого вважають автором Книги Екклесіястової (або Проповідника, також Проповідник, Екклесіаст, Екклесіаст) – книги Старого Завіту Біблії та Танаху: «Я віддався моїм серцем, щоб спізнати мудрість, спізнати глупоту і безумство, і я довідався, що й це гонитва за вітром» [8, с. 17]; «бо у великій мудрості – велика журба, хто додає знання, додає страждання» [8, с. 18]. Ці істини підтверджує й українська народна мудрість, кодифікована на фразеологічному рівні: *менше знаєш, краще спиш; менше знаєш, краще жити; будеш багато знати – швидко постарієш; багато знатимеш – погано спатимеш; будеш багато знати – забудеш, як тебе звати; правда очі коле; гірка правда* тощо, див. напр. [3]. Відображені вони й у класичних творах світової літератури (пор.: комедія у віршах О. С. Грибоедова «Лихо з розуму» чи «Горе з

розуму») та ін. джерелах, наприклад, А. Шопенгауер стверджував: «Зі збільшенням пізнання [...] пропорційно збільшується й біль» [19, с. 643].

По-друге, обмеження наук цілями, об'єктами і методами, уможлививши, з одного боку, цілеспрямованість, концентрацію науковців на відповідних об'єктах і цілях, збільшивши ефективність їхньої діяльності, вірогідність результатів досліджень, з іншого – подекуди штучно розірвала цілісність об'єкта науки, його діалектичну багатогранність, а це вже теж спрацювало негативно. Скажімо, діалектологія, розвинувшись як наука про територіальне варіювання мов, посиливши інтеграцію з історією мови (історична діалектологія), географією (лінгвогеографія), послабила натомість, подекуди штучно розірвавши зв'язки, з соціолінгвістикою (хоч має з нею один об'єкт – діалект, який розглядається в різних аспектах – територіальному – в діалектології і соціальному – в соціолінгвістиці), етнографією, психолінгвістикою, галузями лінгвістики, що вивчають літературний стандарт. Щодо відношення до останнього, в ній сформувалися хибні методик і настанови. Так, логічно помилковим є традиційний диференційний підхід до діалектів замість системного, адже не можна шукати диференційні від літературного стандарту та інших говірок риси діалекту, коли не знаємо повного переліку рис зіставлених систем. Як приклад хибної настанови можна навести вимогу боротьби вчителів з діалектизмами і діалектами (замість настанови на перемикання кодів), що мало наслідком штучне розірвання в свідомості мовців двох форм загальнонародної мови, вироблення в них зневажливого ставлення до власного діалекту, і зрештою, завдало суттєвої шкоди загальнонаціональній мові. Такі вади вузьких дисциплін представники закритих наукових спільнот заради збереження їхньої окремішності зазвичай намагаються не помічати. Так не повинно бути, але практика демонструє (і це пояснюється людською природою науковців), що кожна наука стає окремим царством, де ревниво ставляться до втручання представників інших спільнот, куди намагаються не пускати чужих, навіть якщо того вимагає наукова необхідність, а цей «чужий» достатньо компетентний. Скажімо, етнографи, краєзнавці неохоче пускають у свою професійну нішу діалектологів (хоч науки дуже тісно пов'язані між собою), і навпаки. Це, безперечно, деструктивний прояв диференціації наук, тому вважаємо, що розвиток науки знов потребує інтеграційної хвилі.

Значною мірою це зумовлює й міждисциплінарний характер багатьох лінгвістичних наук, що, наприклад, демонструє тісний зв'язок психолінгвістики з етнолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, патопсихолінгвістикою тощо. Так, С. І. Куранова у навчальному посібнику «Основи психолінгвістики» констатує, що різні погляди на методологію цієї науки, розмаїття її методів та методик, зумовлені міждисциплінарним її характером, багатоманітністю шкіл та дослідницьких традицій [16, с. 33]. Так, «дискурс-аналіз та аналіз дискурсу як метод і наукова галузь утілюють загальне спрямування досліджень мовленнєвого спілкування як складного, багатомірного об'єкта, що потребує комплексного вивчення в діяльнісному аспекті. Аналіз дискурсу розвивається в межах психо-, соціо-, етнопсихолінгвістики, політичної лінгвістики тощо.

Дискурс-аналіз як метод застосовують також суміжні соціальні та гуманітарні науки: філософія, історія, психологія, літературознавство, що загалом відповідає *тенденції до інтегративності в сучасній науковій парадигмі* (курсив наш – А.К.)» [16, с. 50]. Відмінності можуть полягати й в аспектах, особливостях застосування дослідницьких процедур в різних науках: «У психолінгвістиці застосовують дескриптивний (описовий) дискурс-аналіз для дослідження різних способів мовленнєвого впливу на аудиторію, мовленнєвої поведінки: мовних засобів, риторичних прийомів, маніпулятивних стратегій» [16, с. 60].

Зазначену тенденцію до інтегративності в сучасній науковій парадигмі зумовлюють й об'єктивні наукові потреби. Спершу ми дійшли думки про необхідність інтеграційної хвилі в лінгвістиці, проводячи діалектологічні дослідження. І викликала це – потреба вивчення новожитніх українських говірок полілінгвального ареалу, застосування традиційних прийомів діалектології до яких було недостатньо ефективним, не давало потрібного для досягнення поставленої нами наукової мети обсягу достовірних знань про ці говірки. Скажімо, у зв'язку з цим звернено увагу на невинновідність розбіжностей свідчень, отриманих шляхом діалектної текстографії (спостереження над мовленням) і за допомогою питальника. А така невинновідність пов'язана з багатогранною евристичністю цього явища. Наприклад, вона була використана нами в діалектологічній площині – для виявлення, уточнення генези і динаміки українських південнобессарабських говірок новожитнього типу, створення класифікації останніх на цій основі [11; 12]. Але інформативність це явище демонструє й в інших аспектах: комунікативної лінгвістики, соціолінгвістики, теорії мовних контактів, навіть теорії і практики кодифікації і нормування мови. Стосовно останнього аспекту, можемо глибше розібратися в тонкощах взаємовідношень понять норма та варіантність, в чому відмінності норми діалектної і літературного стандарту. У стандарті висока соціальна значущість зумовлена системою координат *престиж – ганьба*, натомість в діалекті вона пов'язана переважно із протиставленням мовців у межах категорії *свій – чужий*. Водночас суто лінгвальна значущість мовної норми в обох формах національної мови – приблизно однакова, це – стримування варіантності одиниць як механізм самозбереження мовної системи. Але сам цей механізм у формах мови відрізняється: в літературному стандарті він має додаткові засоби нормування і кодифікації, натомість механізм самозбереження системи в діалекті обмежується саморегуляторними внутрішніми (уніфікація, індукція та ін.), і такими, що зумовлені мовними і міждіалектними контактами (консервація, гіперкорекція тощо), засобами стримування варіантності. Це дозволяє висновкувати, що причиною різних свідчень діалектних текстів і питальника є різне сприйняття діалектоносіями варіантів як нормативних у різних площинах. З погляду суто лінгвального носії говірок із південно-східною діалектною домінантою і мішаних сіл Ганнівка і Скриванівка Болградського р-ну Одеської обл. використовують нові варіанти в мовленні, що відбивають діалектні тексти, мовлення діалектоносіїв (*ви май¹помните, май¹пос¹тарш¹'і, май²грамотний*), але соціальна функція норми стримує усвідомлення її як своєї, адже вони знають, що

май як засіб ступенювання – це маркер мовлення мешканців іншого села, з якими вони регулярно контактують, іншого (буковинсько-подільського) діалектного типу, а саме сіл Петрівки та Височанського Болградського р-ну Одеської обл., і це позначається на їхній відповіді на питання програми, що слова *май* вони, мовляв, не використовують. Водночас, втомившись від спілкування з експлоратором, цей самий діалектоносії (мешканка с. Ганнівки Височанської сільради) говорить з інтенцією, аби ми продовжили інтерв'ювати вже не її, а сусідку, що з цікавості підійшла до приїжджого діалектолога: *во/на май с/тарша / во/на май 'біл'ше з'нає*. Подібне відбувається і з різним усвідомленням нормативності в різних площинах мовцями інших архаїчних та інноваційних рис. Так, на тлі діалектного контакту (як наслідок впливу інтегральної в ареалі частки і вигуку *мей*) в деяких говірках ареалу буковинсько-подільського діалектного типу редуکتивного підтипу материнське *май* як засіб ступенювання набуло нового варіанта – *мей* (не *май красивий*, а *мей красивий* – стверджують мовці, відповідаючи на питальник), але в їхньому мовленні трапляється і *май*, а коли ми їх ловили на цьому, одна з респонденток з села Молодового Білгород-Дністровського р-ну сказала: *йа/зик де заб'їжит / та 'може й с/кажу*. Розповсюджений в ареалі, хоч і в іншому значенні, варіант *мей* сприймається мовцями як свій (нормативний), в той час, як генетично материнський забувається, відходить на периферію мовної практики (сприймаючись як ненормативний), але ще уживається. Докладніше про ці та інші факти розбіжностей свідчень питальника і діалектних текстів див. [12; 13].

Поглибилось наше переконання в потребі інтеграційної хвилі розвитку лінгвістичних наук як під час роботи над науковими діалектологічними проєктами, напр., зі створення «Мультилінгвального атласу МДД» – «Літературні мови та діалекти українського Подунав'я. Мультилінгвальний атлас межиріччя Дністра і Дунаю» НДР № 0108U003100, «Опис і картографування межиріччя Дністра і Дунаю – нової європейської моделі безконфліктного взаємодії разносистемних мов та діалектів» НДР 0116U004158, так і над міжнародним соціолінгвістичним проєктом, над яким працюємо наразі «Contested Language Diversity – Dealing with Minority Languages in post-Soviet Ukraine and Russia» («Дебати щодо мовного розмаїття: менеджмент мов меншин в пострадянській Україні і Росії»). Останній має на меті спрогнозувати мовну ситуацію в МДД та інших полілінгвальних регіонах України, змодельовати шляхи її конструктивного менеджменту, гармонійного розвитку. Проблеми, з якими стикаємося, вивчаючи мови нашого регіону задля розв'язання поставлених завдань (диференціація сильних і загрожених чи слабких мов та ідіомів, критичний дискурсивний аналіз, мовний контакт, бі- і полілінгвізм діалектоносіїв, питання діалектної норми, етнічна і субетнічна ідентифікація діалектоносіїв, питання вітальності ідіомів і етнічних груп, аналіз і моделювання конфліктів на мовному та етнічному ґрунті, психолінгвістичні аспекти мовної політики і мовної ситуації, мовної поведінки полілінгвів тощо) також потребують мультидисциплінарного підходу. Дискурсивний аналіз, скажімо, на нашу думку, – це вже галузь накладання прийомів соціо- і психолінгвістики, а

також когнітивної лінгвістики. Важко втриматися в межах традиційних методів однієї, іноді навіть двох і трьох лінгвістичних дисциплін (але правила оформлення і структурування статей в багатьох наукометричних джерелах вимагають цього).

На нашу думку, діалектологія і соціолінгвістика подекуди занадто довірливі до джерел, не помічаючи недоліків у своїх традиційних методиках. Наприклад, абсолютно очевидно, що питальник (діалектологічний, соціо-, психолінгвістичний тощо) дає лише суб'єктивну картину об'єктивної реальності (особливо в зонах перехідних, латеральних, контактних, конфліктних), яка потребує обов'язкової наукової, дискурсивної інтерпретації, критичного дискурсивного аналізу, а не прямого прийняття істинності інформації, яку вони містять. Нерідко діалектні тексти (як і відповіді на питальники) потребують застосування й методики патопсихолінгвістичного аналізу на предмет встановлення достовірності інформації, щодо інтерпретації наявних в них мовних фактів (йдеться про врахування поважного віку багатьох респондентів і можливих супутніх хвороб та розладів типу афазії, парафазії, ехолоалії тощо). Перекручення інформації часто трапляється і через некомпетентність анкетувальника, комунікативні девіації, відмінність когнітивних орієнтирів дослідника і збирача інформації. Останніми чинниками пояснюємо, наприклад, невідповідність свідчень описових досліджень [4-7; 11; 12; 17; 18] і «Атласу української мови» щодо с. Райлянка Білгород-Дністровського р-ну Одеської обл., коли перші фіксують збереження буковинсько-подільської материнської діалектної основи у говірці, а останнє джерело подає майже усі діалектні риси як такі, що збігаються з літературним стандартом. Збираючи матеріал за питальником експлоратор має постійно стежити за увагою діалектоносія, щоб побачити, коли той вже починає відповідати машинально (наївно думати, що мовець буде однаково уважним, відповідаючи 3-4 години на питання програми, на першій і четвертій годині спілкування), намагатися кожного разу формулювати питання по-різному, так, щоб вони були зрозумілими для кожного конкретного діалектоносія. А вони всі різні особистості, що мають різні психотипи, і це слід враховувати вже на етапі вирішення проблеми налагодження контакту з мовцями. Виникають й інші питання, що стосуються встановлення ступеня вірогідності отриманих результатів, які натомість традиційна методологія часткових лінгвістичних наук не враховує.

Пояснення такому стану речей знаходимо в класиків наукової думки – представників інших наук. Наприклад, філософ А. Шопенгауер гостро критикував наукову традицію в багатьох своїх працях. Зокрема, в есе «Про вченість і вчених» [22] він дає пояснення, чому наявність численних і різноманітних навчальних закладів формує уявлення, що людство дуже піклується про істину і розуміння, яке насправді є оманливим. Основна причина того – людський фактор, особливості людської і суспільної природи вчених, для переважної більшості яких їхня наука – лише засіб, а не мета. Тому у «вченій республіці» все йде так само, як і в інших: у ній люблять людей недалеких, що йдуть тишком-нишком своєю дорогою і не претендують бути розумнішими за

інших, натомість проти оригінальних умів, як проти загрозливих, небезпечних, утворюється союз більшості. Вченого (виключно фахівця) він порівнює з людиною, яка все життя живе у власному будинку і ніколи з нього не виходить, з фабричним працівником, який все своє життя займається виготовленням лише одного певного виробу (гвинта, гачка, рукоятки), у чому, звичайно, досягає неймовірної віртуозності. Філософ протиставляє професуру, яку він порівнює із жуйними тваринами, і незалежних вчених – світлі голови.

Доцільно згадати й відомого фізика-теоретика А. Ейнштейна, який у праці «Про мотиви наукової діяльності» [20] доводить невизначеність наукових методів і важливість в них інтуїції. Солідаризуючись із А. Шопенгауером, А. Ейнштейн вважає, «...що одна з найсильніших спонук, що ведуть до мистецтва і науки, – це бажання піти від буденного життя з його болісною жорстокістю і невтішною порожнечою, піти від уз мінливих власних примх. Ця причина штовхає людей з тонкими душевними струнами (це, на його думку, люди часто дивакуваті, замкнені, усамітнені – А.К.) від особистих переживань у світ об'єктивного бачення і розуміння. Цю причину можна порівняти з тугою, що тягне містянина з гучного і бентежного середовища до тихих високогірних ландшафтів [...] Але до цієї негативної причини додається і позитивна. Людина прагне якимось адекватним способом створити в собі просту і ясну картину світу для того, щоб відірватися від світу відчуттів, щоб певною мірою спробувати замінити цей світ створеною таким чином картиною. Цим займаються художник, поет, філософ і натураліст, кожен по-своєму. На цю картину і її оформлення людина переносить центр ваги свого духовного життя, щоб в ній знайти спокій і впевненість, які він не може знайти в занадто тісному запаморочливому вирі власного життя» [20, с. 39-40]. Далі А. Ейнштейн зосереджується на проблемах фізиків-теоретиків. Але його думки можуть бути екстрапольовані і на лінгвістику, зокрема ідеї мультидисциплінарності, важливості «світу спостережень», «досвіду», «інтуїції», особистості вченого і мотивів його наукової праці зближують науковців різних галузей. Він відзначає, що вищим обов'язком фізиків є пошук тих спільних елементарних законів, з яких шляхом чистої дедукції можна отримати картину світу. До цих законів (NB) *веде не логічний шлях, а лише інтуїція, що ґрунтується на проникненні в суть досвіду* (курсив наш – А.К.). Ніхто з тих, хто дійсно заглиблювався в предмет, не заперечуватиме, що *теоретична система майже однозначно визначається світом спостережень, хоч жоден логічний шлях не веде від спостережень до основних принципів теорії* (курсив наш – А.К.). Саме зазначене, на думку А. Ейнштейна, є джерелом наполегливості і терпіння, з якими М. Планк (а саме йому присвячена цитована стаття) віддався загальним проблемам науки, не дозволяючи собі відхилитися заради більш вдячних і легше досяжних цілей. Колеги приписували таку поведінку надзвичайній силі волі і дисципліні, але А. Ейнштейнові видається, що вони не праві. А справа тут у душевному стані, що сприяє такій праці, подібно до релігійності або закоханості: щоденне старання виникає не з якогось наміру або програми, а з безпосередньої потреби [20, с. 40-41].

Не можна не погодитися з А. Ейнштейном щодо важливості інтуїції в науковій діяльності, але слід також розуміти, що інтуїція таких людей як А. Ейнштейн, М. Планк, А. Шопенгауер та багатьох інших, що належать до категорії геніїв (осіб, які, на думку А. Шопенгауера, відрізняються від просто талантив тим, що вони не просто розв'язують питання, які інші розв'язати не можуть, а бачать проблему і розв'язують її там, де інші її не бачать), ґрунтується на глибоких знаннях і досвіді, зокрема й знаннях і досвіді застосування методології, постійній концентрації на певній науковій проблематиці, обдумуванню її, на тому душевному стані, який А. Ейнштейн знаходив у М. Планка, коли щоденне старання вченого виникає з безпосередньої потреби, змушуючи його іноді перетинати межі усталеної методології конкретних наук. Саме тому, на наш погляд, геніальність і досі, незважаючи на науково-технічний прогрес, може характеризувати лише природний, а не штучний інтелект.

Робота в соціолінгвістичному проєкті зміцнила переконання щодо об'єктивної потреби мультидисциплінарності в лінгвістиці. Менеджмент мов меншин у багатомовному ареалі України, завдання розробки нових дискурсивних підходів до мовної політики актуалізують ще й проблематику конфліктогенності. І хоч південнобессарабський регіон характеризує толерантне ставлення не лише до контактних етносів, мов, культур тощо, а й фактів інтерференції в них [15; 21], спостерігаючи окремі сюжети із застосуванням процедур критичного дискурсивного аналізу, відчуваємо, що створити конфлікт на етномовному ґрунті навіть тут – нескладно.

Наразі на теренах Південної Бессарабії конкурує декілька мовних і освітніх політик: офіційно, але не досить ефективно працює внутрішня, українська політика і неофіційно чи напівофіційно, але ефективно, – зовнішні політики сусідніх держав і держав-метрополій щодо національних меншин краю, спрямовані на підтримку мов і культур цих національних меншин. І, якби діяльність таких політик обмежувалася лише підтримкою відповідних мов як мов національних меншин, це не створювало би проблем, не ставало б на заваді внутрішній українській політиці, натомість ці зовнішні політики нерідко реалізують стратегію доволі агресивної мовної експансії щодо відповідних мов, позиціонуючи їх як мови, престижніші за державну українську, а саме – мови Євросоюзу, міжнародні мови, мови міжнаціонального спілкування світового значення, мови економічно розвинених держав. Науковці і патріоти, люди небайдужі до рідного краю, під час дослідження питань вітальності української мови (діалектної і літературного стандарту) в регіоні з-поміж інших контактних, конфліктогенності соціолінгвістичної ситуації ареалу, не можуть залишатися в абсолютно беземоційній парадигмі усталених дослідницьких процедур (скажімо, рахуючи словоформи, фіксуючи мовні риси тощо), робити вигляд, що не бачать загрози для суспільства, не виходячи, іноді трохи більшою мірою, ніж це передбачає методологія соціолінгвістики, в площину психологічну і політичну, не говорити про факти неприємні, дражливі, бо саме на такому матеріалі і ґрунтується потенційний соціальний конфлікт.

Хто викладав українську мову в полімовному середовищі представникам національних меншин, напевно зустрічав з-поміж учнів і осіб, негативно налаштованих до неї, таких собі хейтерів, які, глузуючи, опираючись навчальному матеріалу, образливо перекручують мову, стверджують, скажімо, що по-українськи буде *напезник*, а не *фартух*, *залупівка*, а не *бабка* тощо. І таке упереджено негативне, часом агресивне ставлення до нерідної мови, суб'єктивно сприйманої як нав'язувана, фіксуємо і під час інтерв'ю з метою збору автобіографічних наративів, мовних біографій представників меншин. З одного боку, це явище природне і відоме як наслідок контактування мов і діалектів, і, за нашими спостереженнями, чим більш споріднені контактні ідіоми, тим більше дражняться одне на одного їх носії, чіпляючись до найменших відмінностей. Наприклад, відомі непрості стосунки між бойками і лемками, формування яких, як і назв субетнічних груп, пов'язане з частковими лінгвальними відмінностями і описане І. Г. Верхратським у праці «Про говір галицький лемків» 1902 р.: «В Галичині назва Лемки була первістно прозивкою, котра вишла вперше мабуть від сумежних Бойків. Оба тоті племена рускі взаїмно передразнювали ся: Бойки називали своїх руских сусідів від частиці *лем* місто в Бойківщині вживаного слівця *лише* «Лемками»; Лемки же своїх руских сусідів від частиці *бойе* дразнили «Бойками». Тому то Лемки зарівно як і Бойки ще і тепер дуже нерадо чують від сусідів тоті прозивки і рішучо від тих назв відпекують ся. Коли Лемка поспитати: «Ви Лемки?» – то відповідає він видимо обиджений з неохотою: «*Мы Рус'накы; 'маме 'язык вык'ладный; 'Лемкы то 'може дес 'дале, там 'медже 'Бойкы*» [2, с. 1]. «Зайшлих з Угорщини Руснаків Бойки не злюбили і докорювали їм одмінною їх бесідою, передовсім же незвичайною на Русі частицею «лем», чим викликали і із сторони Лемків подібне докорюване задля частиці *бойе* та прозивку: «Бойки» [20, с. 1-2]. Так само і в південнобессарабському ареалі, наприклад, за свідченням *райків* (основний мікроетнонім діалектоносіїв с. Райлянка Білгород-Дністровського р-ну), мешканці навколишніх сіл і досі називають їх *вуйками* (хоч ця лексема наразі активно не використовується), а також дражнять *уса* (так вони кажуть замість *дивися* – *а ти дивиса* > *адиса* > *уса*, натомість в контактних говірках частіше трапляється відповідник *ади*). Зафіксовано нами й мікроетнонім *а'лешники* (утворений за моделлю, описаною І. Г. Верхратським, в основі якої – нульова діалектна риса) – так називають представники деяких мішаних говірок ареалу, де відсутній цей протиставний сполучник, приїжджих (*за'вез'аних*), що його вживають у своєму мовленні. Для протиставлення субетнічних груп українців нашого ареалу беруться до уваги й інші ознаки: походження мовців і характер їхнього переселення (*козаки, райки, молдовани, плахтуни, пойдуні* тощо), особливості поведінки та господарювання (*плахтуни-зарізаки* – мешканці с. Плахтіївки Білгород-Дністровського р-ну, *шаганці-ваганці* – мешканці с. Приморського (до 1945 р. – Шагани) Лиманської сільської громади Білгород-Дністровського р-ну, оскільки вони рибалили у маленьких човниках, схожих на вагани), зокрема й поведінки (*фостачі* – назва мешканців с. Молодового Білгород-Дністровського р-ну, бо вони вихвалялися, хвастали (*фастали*), що заможно живуть поряд з німецькою колонією Eigenfeld – тепер с. Надежда

Білгород-Дністровського р-ну) [12; 14]. Такі взаємні передражнювання можуть ставати підґрунтям взаємних конфліктів, бійок (магала на магалу, село на село), що загалом, маючи характер молодіжних хлопчачих розваг, у регіональному контексті загалом небезпечні.

Але, слід визнати, зауважене глумливе ставлення до української мови, агресивна реакція на неї сформовані нерідко й під впливом зовнішніх мовних політик та потенційно дуже образливі, демонструють високу конфліктогенність. Останню помічаємо і спостерігаючи суспільні дебати щодо етномовного розмаїття, аналізуючи регіональні медіа (як інформаційні повідомлення в інтернет-ЗМІ, соцмережах, публіках, так і дописи, коментарі до них) [10], аналізуючи реалізацію української мовної політики. Наприклад, на нашу думку, якби під час реалізації Закону України 2019 р. «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [9] акцент робився не на санкціях, а на заохоченнях, скажімо, за обслуговування українською мовою, в представників нацменшин не формувався б образ державної мови як нав'язуваної, натомість створювалося б виключно позитивне ставлення до неї.

Висновки. Отже, багатоаспектність, багатовимірність буття ідіомів, зокрема – українських південнобессарабських говірок, літературної форми української мови, а також мов і діалектів національних меншин південнобессарабського регіону в полімовному і полідіалектному середовищі ареалу, потребує мультидисциплінарного методологічного підходу до їхнього вивчення.

Список використаної літератури:

1. Атлас української мови : в 3-х т. Т. 3. Слобожанщина, Донеччина і суміжні землі; ч. 2. Нижня Наддніпрянщина, Причорномор'я і суміжні землі; ч. 3. Комплексні карти; ч. 4. Некартографовані матеріали. Київ : Наукова думка, 2001. 266 с.
2. Верхратський І. Г. Про говір галицьких лемків. *Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1902. Т. 5. 190 с.
3. Глуховцева І. Я. Словник модифікованих стійких сполучень слів в узусі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 328 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/475/1/Slovnuk.pdf>.
4. Гриценко П. Е. Генезис и семантическая структура сельскохозяйственной лексики украинских западнестепных говоров : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Киев, 1980. 27 с.
5. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наукова думка, 1984. 228 с.
6. Дроздовский В. П. Украинские говоры Бессарабского Приморья (на материале обследования Саратовского, Татарбунарского и Белгород-

Днестровського районів Одеської області) : автореф. дисс. ... канд. філол. наук. Київ, 1962. 27 с.

7. Дроздовський В. П. Південнобессарабські українські говірки. *Праці Х республіканської діалектологічної наради*. Київ, 1961. С. 132-155.

8. Екклезіаст URL: <https://web.archive.org/web/20120830035848/http://bibliya.in.ua/index.php/site/knyha?k=prp>.

9. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

10. Колесников А. О. Із спостережень над конфліктогенністю етномовних взаємин на теренах Південної Бессарабії. *Буджацький фронтир у дзеркалі сучасної гуманітаристики*. 2021. Вип. 2.

11. Колесников А. О. Атлас українських говірок межиріччя Дністра і Дунаю. Ізмаїл : Ірбіс, 2016. 168 с.

12. Колесников А. О. Морфологія українських південнобессарабських говірок : генеза і динаміка : монографія. Ізмаїл : СМІЛ, 2015. 676 с.

13. Колесников А. О. Особливості опису граматики українських діалектів нової формації. *Gwary Dziej*. 2015. Vol. 7. P. 57-70.

14. Колесников А. О. Парадигмологія української мови : теоретичні питання : навчальний посібник. Ізмаїл : ІРБІС, 2020. 204 с.

15. Колесников О. А. Етномовна ситуація і питання мовної політики в Українському Придунав'ї. Південь України. Одеса. Четвертий міжнародний конгрес українців (Одеса, 26–29 серпня 1999 р.) : доповіді та повідомлення. Одеса, 1999. С. 275-283.

16. Куранова С. І. Основи психолінгвістики : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 208 с.

17. Логвин В. П. Морфологічна система говірок нижньої правобережної Наддністрянщини. *Територіальні діалекти і власні назви*. Київ, 1965. С. 33-43.

18. Логвин В. П. Особливості вимови голосних у говірках нижнього правобережного Подністров'я. *Наукові записки Одеського педінституту*. Одеса, 1959. Т. XXIII. С. 12-25.

19. Шопенгауер А. Афоризмы и истины : Сочинения. Москва : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков: Изд-во Фолио, 2000. 736 с.

20. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. Москва : Наука, 1967. Т. IV. С. 39–41.

21. Языковая ситуация в Придунайском крае Одесской области Украины: 1993-1994 годы / Колесников А. А. и др. Измаил : ИГПИ, 1994. 68 с.

22. Parerga und Paralipomena: kleine philosophische Schriften, Julius Frauenstädt. Arthur Schopenhauer. A. W. Hahn, 1862. URL: <https://books.google.de/books?id=PZ49AAAAYAAJ&pg=PAPP5&hl#v=onepage&q&f=false>.

Анотація

Колесников Андрій. Мультидисциплінарність як методологічна основа дослідження мов полілінгвального південнобессарабського ареалу

У статті обґрунтовано необхідність перегляду методології лінгвістичних наук, зокрема діалектології і соціолінгвістики, під час дослідження ідіомів полілінгвального і полідіалектного південнобессарабського ареалу, адже лише комплексне використання різних лінгвістичних методів уможливорює достовірність опису мов і діалектів, що функціонують в інтерферентному середовищі. Автор доводить потребу не лише мультидисциплінарного підходу до вивчення ідіомів ареалу, а й інтеграційної хвилі в методології сучасної лінгвістики загалом.

Ключові слова: методологія, наука, ідіом, полілінгвізм, ареал, діалектологія, соціолінгвістика.

Summary

Kolesnikov Andrii. Multidisciplinarity as methodological basis for the study of languages of the polylingual Southern Bessarabia area

The article gives reasons of the need to revise the methodology of linguistics, in particular of dialectology and sociolinguistics, in the study of idioms of the polylingual and polydialectal Southern Bessarabia area, because only the integrated use of different linguistic methods allows reliable description of languages and dialects existing in this territory. The author proves the need not only for a multidisciplinary approach to the study of the idioms of the area, but also for the integration wave in the methodology of modern linguistics in general.

Key words: methodology, science, idiom, polylingualism, area, dialectology, sociolinguistics.

DOI 10.31909/26637103.2021-(8)-6

УДК 821.161(09)+008

Олена Лузанова
(м. Ізмаїл)

THE FORMATION OF THE MOTHER ARCHETYPE IN WORLD CULTURE AND LITERATURE

For all the differences in assessments of women, femininity has long been associated in all cultures with motherhood, love of children, the role of a reliable homemaker, family support, support and assistance to a man, compassion, and mercy. These are the so-called prescribed gender roles of a woman, her socio-cultural constructs. The social role of the mother as the main one has been assigned to women and is still fundamental today. Motherhood as the main hypostasis of femininity runs through the entire history of our civilization. The role of a woman as a good housewife and mother has always occupied one of the most important places in the structure of